

KOHTUOTSUS

EESTI VABARIIGI NIMEL

Kohus	Tallinna Ringkonnakohtus
Kohtukoosseis	Eesistuja Virgo Saarmets, liikmed Viive Ligi ja Ruth Plaks
Otsuse tegemise aeg ja koht	16. jaanuar 2014, Tallinn
Haldusasja number	3-12-1764
Haldusasi	MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts kaebus Veterinaar- ja Toiduameti 4. juuni 2012. a otsuse nr 208 tühistamiseks
Vaidlustatud kohtulahend	Tallinna Halduskohtu 1. novembri 2012. a otsus
Menetlusosalised	Kaebaja – MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts, esindajad v.adv Allar Jõks ja v.adv Veikko Puolakainen Vastustaja – Veterinaar- ja Toiduamet, esindaja v.adv Jaanus Tehver Kolmas isik – MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing, esindajad v.adv Aet Bergmann ja v.adv Margus Sорга
Menetluse alus ringkonnakohtus	Veterinaar- ja Toiduameti ning MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing apellatsioonkaebused
Asja läbivaatamine	11. detsember 2013

RESOLUTSIOON

- 1. Rahuldada Veterinaar- ja Toiduameti ning MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing apellatsioonkaebused.**
- 2. Tühistada Tallinna Halduskohtu 1. novembri 2012. a otsus haldusasjas nr 3-12-1764 ja teha asjas uus otsus, millega jätta MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts kaebus rahuldamata.**
- 3. Mõista MTÜ-lt Eesti Hobusekasvatajate Selts MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing kasuks välja apellatsioonkaebuse esitamisel tasutud riigilõiv 15 (viisteist) eurot. Ülejäänud osas jätta menetlusosaliste menetluskulud nende endi kanda.**

EDASIKAEBAMISE KORD

Otsuse peale võib esitada kassatsioonkaebuse Riigikohtule hiljemalt 17. veebruaril 2014 (HKMS § 212 lg 1).

Vastuseks teise menetlusosalise poolt esitatud kassatsioonkaebusele ja sellega ühiseks läbivaatamiseks võib esitada vastukassatsioonkaebuse 14 päeva jooksul kassatsioonkaebuse menetlusosalisele kättetoimetamisest arvates või ülejäänud kassatsioonitähataja jooksul, kui see on pikem kui 14 päeva (HKMS § 215 lg-d 1 ja 3).

Kui kassaator soovib asja arutamist kohtuistungil, tuleb seda kassatsioonkaebuses märkida, vastasel korral eeldatakse, et ta on nõus asja lahendamisega kirjalikus menetluses (HKMS § 213 lg 1 p 5). Sõltumata kohtuistungil soovi märkimisest võib Riigikohus kassatsioonkaebuse läbi vaadata kirjalikus menetluses, kui ta ei pea istungi korraldamist vajalikuks (HKMS § 223 lg 1).

Kui menetlusosaline soovib kassatsioonkaebuse esitamiseks saada menetlusabi, tuleb tal Riigikohtule esitada vastavasisuline taotlus. Menetlusabi taotluse esitamine ei peata menetlustähataja kulgemist (HKMS § 116 lg 5) ning kassatsioonitähataja järgimiseks peab menetlusabi taotleja tegema tähtaja kestel ka menetlustoimingu, mille tegemiseks ta menetlusabi taotleb, eelkõige esitama kassatsioonkaebuse (HKMS § 116 lg 6).

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing (VTHÜ) esitas 11.04.2012 Veterinaar- ja Toiduametile (VTA) taotluse tori tõugu hobuse vana-tori suuna aretusvaldkonna tunnustamiseks. VTA peadirektor moodustas 26.04.2012 käskkirjaga nr 79 ajutise tori hobuse komisjoni ülesandega anda kirjalik eksperthinnang järgmistes küsimustes:

- 1) kas kavandatava tori hobuse uue aretussuuna algpopulatsiooni kuuluvad hobused on fenotüübiliste omaduste poolest ühtlikud ja vastavad VTHÜ 11.04.2012 esitatud aretusprogrammis toodud kirjeldusele;
- 2) kas VTHÜ liikmetel on piisavalt suur kari aretusprogrammi läbiviimiseks;
- 3) kas uue ühingu tunnustamine ohustab tori hobusetõu säilimist või Eesti Hobusekasvatajate Seltsi aretus- ja säilitusprogrammi.

Ajutise tori hobuse komisjoni eksperthinnang esitatud küsimuste kohta oli komisjoni 21.05.2012 koosoleku protokoll nr 10 kohaselt järgmine:

- 1) jah, on ühtlikud ja vastavad kirjeldusele;
- 2) jah, on piisav kari aretusprogrammi läbiviimiseks;
- 3) ei ohusta tori hobusetõu säilimist ning aretus- ja säilitusprogrammi.

2. Veterinaar- ja Toiduamet tunnustas põllumajandusloomade aretuse seaduse (PõLAS) § 10 lg 1 alusel **04.06.2012 otsuse nr 208** punktiga 1 MTÜ-d Vana-Tori Hobuse Ühing järgmistes aretusvaldkondades:

- 1) tori tõugu hobuste vana-tori suuna tõuraamatu pidamine;
- 2) tori tõugu hobuste vana-tori suuna jõudluskontrolli läbiviimine.

Otsuse punkti 2 kohaselt tunnustas VTA samuti:

- 1) tori tõugu hobuste vana-tori suuna aretusprogrammi koos kordadega (tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord; aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemise õigsuse kontrollimise kord; aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord; aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnustamise kord; emaslooma seemendusandmete registreerimise kord; põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord;

seemendamise koolitusprogrammid ning seemendaja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord);

2) MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing jõudluskontrolli läbiviimist koos kordadega (aretuslooma põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise kord; aretuslooma jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste avaldamise kord; jõudlusandmete kogumise koolitusprogrammid ning jõudlusandmete koguja tunnistuse saamise nõuded ja tunnistuse väljastamise kord).

3. MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts (EHS) esitas 19.06.2012 vaide VTA 04.06.2012 otsuse nr 208 kehtetuks tunnistamiseks, leides, et vaidlustatud haldusakt on vastuolus PõLAS § 9 lg-ga 5 ning rikub EHS kui originaaltõuraamatut pidava ühingu õigust aretada ja säilitada tori tõugu hobuste populatsiooni vastavalt kehtivale tõu aretusprogrammile ja säilitusprogrammile.

VTA jättis 20.07.2012 vaideotsusega nr 35 EHS vaide rahuldamata, märkides, et tunnustamismenetluses kontrolliti VTHÜ ja tema kavandatud aretustegevuse vastavust originaaltõuraamatu pidaja poolt kehtestatud ning õigusaktides sätestatud nõuetele. VTA peadirektori 06.08.2009 käskkirjast nr 105 „Avaliku teenuse standard aretusühingute tunnustamismenetluse kohta“ ei tulene, et samale tõule, mille kohta juba peetakse tõuraamatut, tuleb uus tõuraamat koostada täpselt sama ülesehituse või sõnastusega, vaid oluline on, et järgitakse samu põhimõtteid. VTHÜ aretusprogramm, selle korrad ja jõudluskontrolli läbiviimine on koostatud vastavalt kehtivatele õigusaktidele ja originaaltõuraamatu pidaja (EHS) põhimõtetele. VTHÜ on tori tõugu hobuse vana-tori suuna aretusprogrammis sätestanud kohati isegi rangemad nõuded kui EHS tori tõugu hobuste (universaalne suund, tõuraamatu osa TA) aretusprogrammis. Asjaolu, et EHS tõuraamatus tori hobuste arvukus väheneb, ei sea ohtu tori tõugu hobuste populatsiooni. Genofondi ei kahjusta hobuse olemine mitmes tõuraamatus. EHS otsustada jääb, milliste hobuste järglasi tunnustatakse edaspidi tori tõu universaalsuuna hobustena. Uue aretusühingu tunnustamine ei ohusta tori hobusetõu säilimist ega riku EHS põhimõtteid, millisele järeldusele jõudis ka VTA peadirektori 26.04.2012 käskkirjaga nr 79 moodustatud komisjon.

4. **MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts** esitas 21.08.2012 Tallinna Halduskohtule **kaebuse** VTA 04.06.2012 otsuse nr 208 tühistamiseks. EHS on riiklikult tunnustatud aretusühing, kes on võtnud endale kohustused ja vastutuse ohustatud tõu (tori hobune) aretamiseks ja säilitamiseks. Nende ülesannete täitmine muutub võimatuks, kui riik tunnustab sama tõu aretajana dubleerivalt isikut, kes reaalselt ei ole suuteline täitma EHS aretusprogrammis ja originaaltõuraamatus sätestatud põhimõtteid. VTHÜ aretusprogrammi elluviimisel on tori hobuse genofondile kahjulik mõju, kuivõrd aretusprogrammis sätestatud tegevuskava põhineb faktiliselt EHS tõuraamatus registreeritud hobustel (ja nende arvukusel), mistõttu originaaltõuraamatusse kantud tori tõugu hobuste ohustatud populatsiooni genofond satub tõsisesse ohtu. See võib tuua kaasa EHS tunnustamise otsuse peatamise (PõLAS § 13) või kehtetuks tunnistamise (PõLAS § 14). Vaidlustatud otsus põhineb käsitlusel, et tori tõugu hobuste seas eksisteerib täiendavalt nn vana-tori hobusetõug, kes vajab eraldi kaitset. Selline lähtekoht on põhimõtteliselt ebaõige, sest tegelikkuses vana-tori hobuse tõugu või tõunimetust ei eksisteeri, vaid on üks ja ainus tori tõugu hobune. Olemasoleva tõunimetuse täiendamine või tõu ümbernimetamine ei tähenda, et tegemist oleks sisuliselt uue suuna või tõuga, mille kohta on vajalik uue tõuraamatu pidamine. Puhta põlvnemisega tori hobuste osakaal populatsioonis on juba praegu sedavõrd väikesearvuline, et kui seda jagada veel kahe aretuseltsi tõuraamatute vahel, mõjub see tõule hävitavalt. Tori hobune ongi tegelikult aretatud hobune, mitte aborigeenne tõug, mistõttu on meelevaldne võtta hobuse aretusperioodist mingi ajaline periood ja väita, et ainult see on n-õ õige tori hobune. Kui

VTHÜ sooviks on aretada täiesti uus hobusetõug, ei ole EHS-l sellele mingeid sisulisi vastuväiteid, kuid tegemist ei saaks olla tori tõugu hobusega.

Paralleelse tõuraamatu pidamisel peab sama tõu osas olema tagatud originaaltõuraamatu pidaja sätestatud põhimõtete järgimine, muul juhul ei ole tunnustamise otsus õiguspärane. Originaaltõuraamatu pidaja aretus- ja säilitusprogrammi põhimõtete täitmine ei ole käesoleval juhul tagatud, kuna VTHÜ on tõu ajalugu käsitletud vääriti ja tõlgendanud vanema genofondi osa vana-tori suunana, mis on vastuolus EHS programmi §-ga 2 ja § 7 p-ga 1. Tekib olukord, kus ühe tõu ohustatud genofondi piires hinnatakse hobuseid erinevate kriteeriumite alusel (originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetega on vastuolus aretuse alusena ainult välimiku hindamise tulemuste aluseks võtmine ning VTHÜ programmi üldosa §-s 2 toodud puhasaretuse põhimõte, mis ei lähtu ajaloo vältel tõus kasutatud aretusvõtetest). VTHÜ eriprogrammi kehtestamisel võidakse tori tõus lubada ristamist vana-oldenburgi tõugu hobusega, mis on aga seotud rohkem läti kui tori tõugu hobusega ja sisuliselt oleks tegu uue tõu aretamisega. EHS säilitusprogrammis olevate tori tõugu hobuste VTHÜ aretusprogrammis kasutamisel on kahjulik mõju tori hobuste ohustatud populatsiooni genofondile. Hobuste tegelik hulk ei vasta aretustegevuseks vajalikele nõuetele. VTA ei ole aretusprogrammi täitmise võimalikkust sisuliselt kontrollinud, mistõttu on otsus ebapiisavalt põhjendatud. VTHÜ tunnustamisele eelnenud menetluses moodustati nn tori komisjon, kes käis vaatamas 19 väga vana mära, keda isegi ei mõõdetud ega hinnatud, kuid kelle pinnalt leiti põhjendatud olevat aretusprogramm kinnitada ja tunnustada. VTA oleks pidanud kaasama EHS kui tori tõugu hobuse originaaltõuraamatu pidaja läbiviidud haldusmenetlusse (mida kaebaja on ka varasemalt taotlenud) ning küsima tema seisukohta, kuid ei ole seda teinud. Tegemist on olulise menetlusveaga. Varasemas halduspraktikas on VTA tunnustamisest keeldunud, kui puudub originaaltõuraamatu pidaja luba aretusregistri pidamiseks, kuid praegusel juhul ei ole seda millegipärast oluliseks peetud.

5. Veterinaar- ja Toiduamet vaidles **kirjalikus vastuses** kaebusele vastu ning palus selle jätta rahuldamata. Vaidlustatud haldusakt ei riku EHS õigusi ja tal puudub kaebeõigus. VTHÜ tunnustamine ei takista mingil viisil EHS kohustuste täitmist. VTHÜ-l on PõLAS § 9 lg-st 5 tulenev kohustus tagada EHS kui originaaltõuraamatut pidava organisatsiooni põhimõtete täitmine. Aretusühingu tunnustamine toimub enne aretustegevuse alustamist (PõLAS § 8 lg 1) ning hinnatakse kavandatud aretustegevuse vastavust asjakohastele nõuetele (PõLAS § 10 lg 1). Tunnustamisotsus ei saa põhimõtteliselt muuta võimatuks teise aretusühingu tegevust tõu säilitamisel. Kui VTHÜ tegevus ei vasta kehtivatele nõuetele (sh originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetele), siis tema tunnustamise otsus peatatakse või tunnistatakse kehtetuks (PõLAS §-d 13 ja 14).

Tori tõugu hobuste osas loetakse PõLAS § 3 lg-te 1 ja 2 tähenduses ohustatuks üksnes universaalsuuna hobuste populatsiooni, mitte tori hobuse tõugu tervikuna. Vaidlustatud otsus ei puuduta tori hobuse tõu universaalsuunda ega saa EHS-l takistada ohustatud tõu säilitamist. Originaaltõuraamatu pidaja ei saa kehtiva õiguse kohaselt käsitada kõike tori hobuse tõu säilitamise ja aretamisega seonduvat enda monopolina ega esitada nõuet, et VTHÜ tunnustamise otsuse tegemiseks pidanuks olema EHS nõusolek. PõLAS § 9 lg-st 5 tulenevalt on taotluse rahuldamise tingimuseks originaaltõuraamatu pidaja põhimõtete täitmise tagamine, mitte originaaltõuraamatu pidaja nõusolek. Kuna otsus ei mõjuta EHS õigusi, puudus vajadus tema kolmanda isikuna haldusmenetlusse kaasamiseks. Vaidlustatud haldusakt on ka piisavalt põhjendatud (haldusmenetluse seaduse (HMS) § 56 lg 4). Alusetu on väide, et VTA ei ole teostanud sisulist kontrolli VTHÜ aretusprogrammi täitmise võimalikkuse osas, sest kontroll viidi läbi vastavalt PõLAS § 10 lg-le 1 ja veenduti, et tunnustamiseks nõutavad tingimused on täidetud. Vaidlustatud otsusega tunnustatud VTHÜ

aretusprogrammis on tõu nimetus „tori hobune vana-tori suund“ ning EHS tunnustatud aretusprogrammis on tõu nimetused „tori hobune (universaalsuund)“ ja „tori hobune (aretussuund)“. Seega erineb VTHÜ aretusprogrammis kasutatud nimetus teistest kasutatavatest tõunimetustest ja on PõLAS § 2 lg-ga 2 kooskõlas. Põhjendamatu on väide, et VTHÜ puhul ei ole EHS poolt sätestatud põhimõtete järgimine tagatud. VTHÜ-d tunnustati aretusühinguna ning tema aretustegevus ei ole oma sisult ohustatud tõu säilitamine ja sellega ei kaasne säilitusprogrammi. Tegemist on tori hobuse tõu ühe aretussuunaga. Tori hobuse tõus kui sellises ei muutu vaidlustatud otsuse alusel mitte midagi. Tori hobuse tõus on juba praegu ette nähtud aretuse suund ja aretamises ei ole midagi erakorralist. Aretustegevuse tunnustamine ei ole seega iseenesest kuidagi vastuolus originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetega. Alusetu on ka väide, et tegelik hobuste hulk ei ole aretusprogrammi teostamiseks piisav. VTA moodustatud komisjon on seda analüüsinud ja hinnanud karja suuruse piisavaks.

6. Kolmas isik MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing vaidles kaebusele vastu ja palus selle jätta rahuldamata. VTHÜ toetas vastustaja seisukohti. Tori hobuse vana-tori suund ei ole sisuliselt erinev suund. Vana-tori hobuse tõuraamatu tunnustamine on populatsioonile kasulik, sest paljud hobuseomanikud hakkaksid hobuseid paaritama. Tori hobuse tõuraamatu järgi on 20 aasta jooksul tunnustatud vaid neli takku, mis seab aretamisele väga kitsad piirid (genofondi ei saa peagi enam suurendada ega säilitada). PõLAS § 9 lg 5 nõuab originaaltõuraamatu pidaja põhimõtete, mitte aga sama programmi järgimist. EHS jaoks on peamiseks küsimuseks toetuste saamine, sest tekiks konkurents. VTHÜ eesmärk on genofondi säilitamine.

7. Tallinna Halduskohus rahuldab **01.11.2012 otsusega** EHS kaebuse ning tühistas VTA 04.06.2012 otsuse nr 208. Samuti mõistis halduskohus vastustajalt kaebaja kasuks välja menetluskulud 3500 eurot.

Puudub vaidlus, et tori hobuse universaalsuund on ohustatud tõug PõLAS § 3 lg 1 ja põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu tähenduses. Samuti ei ole vaidlust, et EHS on tori hobusetõu originaaltõuraamatu pidaja PõLAS § 9 lg 5 tähenduses. Seega on EHS aretusühing, kes vastutab Eestis tori tõugu hobuse universaalsuuna säilitusprogrammi ja aretussuuna aretusprogrammi nõuetekohase täitmise eest. Kui aretusühing, jõudluskontrolli läbiviija või ohustatud tõu säilitaja ei suuda tagada oma aretustegevuse nõuetekohasust, on tunnustamise otsuse teinud järelevalveasutusel PõLAS § 13 lg 1 kohaselt õigus selle otsuse kehtivus järelevalveametniku ettepanekul peatada kuni PõLAS ja selle alusel kehtestatud õigusaktide rikkumise asjaolude selgumiseni või järelevalveametniku ettekirjutuse täitmiseni. Kui võimetus aretustegevust nõuetekohaselt täita on püsiv, järgneb sellele ühingu tunnustamise otsuse kehtetuks tunnistamine PõLAS § 14 alusel.

EHS väitel seab VTHÜ aretustegevuse ja jõudluskontrolli tunnustamine ohtu eeskätt EHS nõuetekohase tegevuse ohustatud tõu säilitajana, kuna VTHÜ tunnustamisel ei olnud täidetud PõLAS § 9 lg-st 5 tulenev nõue. Sellele võivad PõLAS §-dest 13 ja 14 tulenevalt järgneda EHS jaoks otsesed negatiivsed tagajärjed. Asjakohatu on vastustaja väide, et tunnustamise otsus iseenesest ei saa kaebaja õigusi rikkuda, kuna tunnustamise järgselt alles hakkab aretustegevus toimuma ning pole teada, kas see toimub kooskõlas originaaltõuraamatu pidaja poolt sätestatud põhimõtetega või mitte. Kui tunnustamist taotleva aretusühingu programmid ei ole juba tunnustamismenetluses kooskõlas originaaltõuraamatu pidaja poolt sätestatud põhimõtetega, on rikutud originaaltõuraamatu pidaja õigusi ning puudub igasugune vajadus hakata ootama sellise aretustegevuse tagajärgi. Kui tunnustatav programm lubab juba eelduslikult tegevust, mis ei ole originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetega kooskõlas, siis

PõLAS § 9 lg 5 koosmõjus § 10 lg-ga 3 kohaldamise tulemusena tuleks isiku tunnustamisest keelduda.

PõLAS § 1 lg 2 kohaselt on asjassepuutuvad ka HMS sätted. HMS § 11 lg 1 p 3 kohaselt on haldusmenetluses menetlusosaliseks ka isik, kelle õigusi või kohustusi haldusakt võib puudutada (kolmas isik), ning § 40 lg 1 järgi peab haldusorgan enne haldusakti andmist võimaldama menetlusosalisel esitada asja kohta oma arvamus ja vastuväited. Kuna HMS § 40 lg-s 3 sätestatud erandeid ei esine ning vaidlustatud haldusakt võib negatiivselt mõjutada EHS subjektiivseid õigusi ja PõLAS § 9 lg 5 seab isiku tunnustamise sõltuvusse mh originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetest kinnipidamisest, tulnuks tunnustamismenetlusse kolmanda isikuna kaasata EHS ja anda talle võimalus esitada omapoolne seisukoht. Kaasamine oli nõutav seda enam, et asja materjalidest nähtuvalt oli EHS menetluses osalemisest väga huvitatud ja näitas pidevalt üles initsiatiivi selleks, et VTHÜ tunnustust ei saaks. Seega oli VTA-le ühemõtteliselt teada, et antav haldusakt võib puudutada EHS subjektiivseid õigusi ning tal on menetluse vastu intensiivne huvi, kuid sellest hoolimata jäeti EHS menetlusse kaasamata. Olukorras, kus VTA varasem halduspraktika nägi ette koguni originaaltõuraamatu pidaja nõusoleku küsimise paralleelset tõuraamatut pidada sooviva aretusühingu tunnustamisaotluse suhtes, ning VTA otsustas mingil põhjusel oma halduspraktikat selles osas muuta (halduspraktika tegeliku muutumise üle pooled ei vaidle), oleks originaaltõuraamatu pidaja haldusmenetlusse kaasamine olnud elementaarne.

Äraakuulamisõiguse rikkumine on väga oluline menetlusviga (nt Riigikohtu 22.10.2009 otsus nr 3-3-1-58-09, p-d 15-16) ning arvestades kaebaja otsest puutumust vaidlustatud haldusaktiga, toob EHS haldusmenetlusse kaasamata jätmine igal juhul kaasa sellise menetluse tulemusel antud haldusakti tühistamise, sõltumata haldusakti sisulisest õiguspärasusest või õigusvastasusest. EHS oleks kõik halduskohtumenetluses esitatud sisulised argumendid saanud esitada juba tunnustamismenetluses ning VTA pidanuks neid argumente kaaluma ja oma seisukohti haldusaktis igakülgelt põhjendama. Menetlusökonoomia põhimõtet arvestades analüüsib kohus siiski põgusalt PõLAS § 9 lg-s 5 sätestatud nõude täidetust käesoleval juhul.

Tunnustamist taotleb aretusühing, kes tahab hakata pidama hobuslaste tõuraamatut või selle osa tõu kohta, mille originaaltõuraamatut juba Euroopa Liidu liikmesriigis peetakse, peab PõLAS § 9 lg 5 kohaselt tagama, et täidab originaaltõuraamatut pidava organisatsiooni või ühingu sätestatud põhimõtteid. Seega peab tõuraamatu pidamine ja loomade aretamine sama tõu erinevate aretusühingute poolt toimuma samade põhimõtete järgi. Kui originaaltõuraamatu pidaja vaidleb kategooriliselt vastu sellele, et tori hobusetõu siseselt oleks üldse võimalik eristada vana-tori suunda, ei saa vastupidise käsitluse riiklik tunnustamine kuidagi olla kooskõlas originaaltõuraamatu pidaja poolt sätestatud ja hetkel kehtivate põhimõtetega. Kui riiklikul tasandil soovitakse neid põhimõtteid muuta, peab vastavalt muutma ka originaaltõuraamatu pidaja programme. Originaaltõuraamatu pidaja kehtivate põhimõtetega kooskõlas olevaks ei saa lugeda ka olukorda, kus tunnustamist taotleb aretusühing sätestab originaaltõuraamatu pidaja poolt sätestatust erinevalt: (1) hobuste hindamise kriteeriumid, mis aretusedu osas põhinevad üksnes hobuse välimiku hindamisel; (2) alused ja erinevad lubatud hobusetõud eriprogrammi alusel ristamiseks; (3) hobuste välimiku prioriteedid. Kui tunnustamist taotleva aretusühingu programm lubab juba eelduslikult tegevust, mis ei ole kooskõlas originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetega, siis tuleb isiku tunnustamisest keelduda ning vastupidine rikuks originaaltõuraamatu pidaja õigusi.

MENETLUSOSALISTE SEISUKOHAD RINGKONNAKOHTUS

8. Veterinaar- ja Toiduamet palub apellatsioonkaebuses halduskohtu otsus tühistada ja teha asjas uus otsus, millega jätta EHS kaebus rahuldamata.

Halduskohus on EHS kaebeõiguse tuvastanud ebaõigesti, rikkudes HKMS § 44 lg-t 1. VTA 04.06.2012 otsus ei riku kaebaja õigusi. EHS ei ole selle adressaat ning tema õigusi ja vabadusi haldusaktiga ei piirata. Ühestki õigusaktist ei tulene tõuraamatu pidajana tunnustatud aretusühingule õigust, et teine aretusühing ei või hakata pidama sama tõu tõuraamatut või tõu eraldi suuna tõuraamatut ilma tema nõusolekuta. Vastupidi, PõLAS § 9 lg-st 5, direktiivi 90/427/EMÜ art 4 lg-st 1 ning Euroopa Komisjoni 11.06.1992 otsustest 92/353/EMÜ ja 92/343/EMÜ tulenevalt peab liikmesriik tunnustama ka uut taotluse esitanud aretusühingut, kui viimane vastab tunnustamiseks esitatavatele nõuetele (vt Euroopa Kohtu 11.11.2004 otsus kohtuasjas C-216/02). Seega on ilmselge, et VTHÜ ja tema aretusprogrammi tunnustamine ei saa iseenesest EHS õigusi rikkuda. Seejuures ei ole EL õigusega vastuolus, kui uue ühingu tunnustamise osas vastuväiteid esitanud olemasolevad ühingud jäetakse ilma õiguskaitsevahenditest siseriiklike pädevate ametiasutuste poolt vastu võetud tunnustamisotsuste vaidlustamiseks. See toetab käsitlust, et uue aretusühingu tunnustamine ei riiva teise aretusühingu õigusi. VTHÜ tunnustamine ei saa kuidagi tuua kaasa EHS suhtes PõLAS §-des 13 või 14 sätestatud volituste rakendamist. Nende normide kohaldamise tingimuseks on, et EHS ise ei suuda tagada oma aretustegevuse nõuetekohasust või rikub aretustegevuse nõudeid. VTHÜ tegevuse nõuetele mittevastavuse tagajärjeks saab olla üksnes tema suhtes PõLAS §-des 13 või 14 sätestatud meetmete rakendamine. Isegi kui aretusühing ei vasta originaaltõuraamatu pidaja kehtestatud põhimõtetele ja seetõttu esineks PõLAS § 10 lg-s 3 sätestatud alus tema tunnustamisest keeldumiseks, ei saaks sellise aretusühingu tunnustamine rikkuda originaaltõuraamatu pidaja õigusi. Originaaltõuraamatu pidajal ei ole subjektiivset õigust sellele, et riiklik järelevalveasutus keeldub tema põhimõtetele mittevastava aretusühingu tunnustamisest. EHS õiguste rikkumine esineks vaid siis, kui VTHÜ tunnustamine ohustaks tõu säilimist või kahjustaks EHS säilitus- ja aretustegevust. Selliseid asjaolusid ei esine.

Halduskohus on väärtalt kohaldanud HMS § 40 lg-t 1, jättes tähelepanuta, et EHS-l oli võimalik avaldada arvamust VTHÜ tunnustamise kohta, sest VTA kaasas EHS esindaja Eve Haggi ajutise tori hobuse komisjoni koosseisu ning nimetatud isik esitas tunnustamisele ka oma vastuväited. Seega oli kaebajal võimalus esitada oma arvamus ja vastuväited ning ta on seda ka kasutanud. VTA ei ole ärakuulamisõigust rikkunud.

Halduskohus on otsuse tegemisel kohaldanud PõLAS § 9 lg-t 5 ebaõigesti. VTHÜ ei taotlenud õigust pidada tõuraamatut tori hobuse universaalsuuna kohta, mistõttu ei pea VTHÜ aretusprogramm vastama ka kõigile EHS poolt tori hobuse universaalsuuna aretus- ja säilitusprogrammis kehtestatud nõuetele. Tõu uus suund peab olemasolevatest suundadest (universaalsuund ja aretussuund) erinema ning seega on endastmõistetav, et aretusprogrammides fikseeritud põhimõtted ei saa täielikult kattuda. Seda, kas tori hobusetõu siseselt on üldse võimalik eristada vana-tori suunda, ei saa lugeda originaaltõuraamatu pidaja kehtestatud põhimõtteks. EHS enda aretusprogramm näeb tori hobusetõu siseselt samuti ette kahe suuna eristamist (universaal- ja aretussuund), mistõttu on väide vana-tori suuna eristamise võimatusest ilmselt põhjendamatu. VTHÜ aretusprogrammis on toodud kriteeriumid, mille alusel on vana-tori suund määratletud ja teistest suundadest eristatud. Uue suuna loomine ei ole vastuolus ühegi EHS kehtestatud põhimõttega. Kuna tegemist on tõu erinevate suundadega, siis on iga suuna tõuraamat omaette originaaltõuraamat ning iga tõuraamatu pidaja sätestab oma põhimõtted ja aretuse eesmärgid, mis ei pea kattuma ega saagi kattuda, vastasel korral poleks eraldi suundade olemasolu üldse võimalik. Kuna VTHÜ taotles

tunnustust tori tõu uue suuna aretustegevusele, ei saa EHS kehtestatud põhimõtete järgimise küsimuses lähtuda ka üksnes nõuetest, mis on kehtestatud tõu ühele suunale (universaalsuund). Universaalsuuna põhimõtete range järgimine oluks nõutav siis, kui VTHÜ soovinuks hakata pidama tori hobuse universaalsuuna tõuraamatut ning PõLAS § 9 lg 5 oleks kohaldatav vaid nimetatud juhul. Käesolevas vaidluses pole PõLAS § 9 lg 5 asjassepuutuv, sest vana-tori suuna tõuraamatut ei pea ükski aretusühing.

9. MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing palub **apellatsioonkaebuses** halduskohtu otsus tühistada ja teha asjas uus otsus, millega jätta EHS kaebus rahuldamata.

Halduskohtu seisukoht EHS kaebeõiguse osas on oletuslik ja vastuolus HKMS § 44 lg-ga 1. Kaebus oleks tulnud jätta rahuldamata kaebajal kaebeõiguse puudumise tõttu (vt Riigikohtu 20.12.2001 otsus nr 3-3-1-15-01, p 22). PõLAS § 9 lg 5, § 13 ja § 14 kaitsevad avalikke huvisid, mitte kellegi subjektiivseid huve. VTHÜ tegevus vaidlustatud VTA otsuse alusel ei puuduta kuidagi kaebajat. PõLAS §-dest 13 ja 14 ei tulene EHS-le mingit subjektiivset nõudeõigust, vaid need kohustavad teda tagama oma aretustegevuse nõuetekohasuse (sarnaselt kõigi tõuraamatute pidajatega). Nimetatud kohustus ei ole mingil moel seotud VTHÜ või mõne teise ühingu tunnustamisega või nende poolt oma kohustuste rikkumisega aretustegevusel. Kui VTHÜ ei täida oma kohustusi, kohaldatakse PõLAS §-des 13 ja 14 sätestatud meetmeid tema suhtes, mitte EHS suhtes. Halduskohtu põhjendustest ei selgu, kuidas VTHÜ tegevus takistaks EHS-l oma tegevusprogrammi täitmist või seaks ohtu EHS aretustegevusele. Kui EHS tõuraamatust kantakse osa hobuseid VTHÜ tõuraamatusse ning aretus toimub VTHÜ programmi järgi, ei tähenda see EHS kohustuste rikkumist. PõLAS § 9 lg 5 ega ükski õigusakt ei anna EHS-le ainuõigust tori hobuse tõuraamatu pidamiseks, vaid ühe tõu kohta on lubatud ka mitme tõuraamatu olemasolu, mistõttu ei saa pelgalt teise ühingu tunnustamine tema subjektiivseid õigusi rikkuda. EHS on kohustatud taluma seda, et tõuraamatut peavad ja aretustegevust teostavad ka teised tunnustatud isikud. Vana-tori suuna hobuse aretamisel EHS tõuraamatu universaalsuuna osasse kantud hobuste kasutamine ei saa kahjustada EHS õigusi ega seada ohtu tori hobuse tõu säilimist. Nimetatud hobused ei kao füüsiliselt kuhugi ära ja väited tõu säilitamise raskendatusest või võimatusest on alusetud. VTHÜ tõuraamat vastab igati EHS tõuraamatu põhimõtetele, mistõttu puudub vastuolu PõLAS § 9 lg-ga 5. Originaaltõuraamatu pidajal ei ole seejuures kaebeõigust isegi olukorras, kus tunnustamist taotleva ühingu tõuraamatu põhimõtted on originaaltõuraamatu põhimõtetega vastuolus. Liikmesriigi pädev ametiasutus saab jätta uue ühingu tunnustamisaotluse rahuldamata üksnes siis, kui ühing ei täida Euroopa Komisjoni 11.06.1992 otsuse 92/353/EMÜ art 2 lg 2 esimeses taandes nõutavaid tingimusi ning sellest sättest ei tulene olemasolevale ühingule õigust nõuda uue ühingu tunnustamisest keeldumist, seda ka juhul, kui tunnustamist taotleva ühingu tõuraamat ei järgi originaaltõuraamatu põhimõtteid (vt Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-216/02).

VTA ei ole rikkunud HMS § 40 lg-t 1. Kuna EHS-l puudub kaebeõigus, siis on põhjendamatu ka halduskohtu seisukoht, et VTA oleks pidanud VTHÜ tunnustamismenetlusesse kaasama EHS-i ja tagama viimasele ka õiguse olla ära kuulatud. Samuti esines HMS § 40 lg 3 p-s 3 sätestatud erand, sest VTA otsus ei mõjuta EHS õigusi ja asja ei otsustatud tema kahjuks. Lisaks oli EHS tegelikkuses otsustusprotsessi kaasatud ja tema arvamus sai ära kuulatud, kuna VTA peadirektori 26.04.2012 käskkirjaga nr 79 moodustatud ajutise tori hobuse komisjoni töös osales ka EHS tori haruseltsi juhatuse liige Eve Haggi, kes võttis komisjoni 21.05.2012 koosoleku protokollist nähtuvalt küsimuse arutamisel sõna. Samuti osalesid EHS mitmed esindajad (Aldo Vaan, Krista Sepp, Andres Kallaste, Heldur Peterson, Hillar Kald ja prof Olev Saveli) nii VTA kui ka Riigikogu maaelukomisjoni korraldatud ümarlaudadel. Seega on EHS olnud oma esindajate kaudu haldusmenetlusesse kaasatud ja faktiliselt oli

kaebajale ärakuulamisõigus tagatud, kuigi see polnud iseenesest nõutav (sh PõLAS § 9 lg 5 järgi). Pelgalt isiku ärakuulamisest aga temale asjas kaebeõigust ei tulene. Halduskohtu käsitus VTA halduspraktika muutmisest on ebaõige ja kohtumenetluses viidatud VTA 20.05.2005 otsus nr 311 oli vastuolus selle andmise ajal kehtinud PõLAS § 9 lg 5 redaktsiooniga (st lähtus seaduse kuni 30.04.2004 kehtinud sõnastusest). Isik ei saa võrdse kohtlemise põhimõttele tuginedes nõuda ebaõige halduspraktika jätkamist (nt Riigikohtu 06.12.2004 otsus nr 3-3-1-53-04, p 13; 06.05.2004 otsus nr 3-3-1-19-04, p 18; 29.05.2006 otsus nr 3-3-1-23-06, p 12; 27.11.2006 otsus nr 3-3-1-59-06, p 12).

Halduskohus on PõLAS § 9 lg-t 5 kohaldanud ebaõigesti. Pelgalt see, et originaaltõuraamatu pidaja leiab, et tori hobusetõu sisesealt ei ole üldse võimalik eristada tori tõu vana-tori suunda, ei tähenda, et objektiivselt on kahe tõuraamatu põhimõtted omavahel vastuolus. Halduskohus ei ole selgitanud, milles selline vastuolu seisneb. VTHÜ ei nõustu, et vana-tori hobuse suunda ei ole olemas. Tõu suuna definitsiooni seadus ei sisalda. Ka tori hobuse universaalsuuna ja aretussuuna määratlused on sõnastanud tõuraamatu pidaja ise. Kuna sama tõu sees olevad suunad peavadki olema erinevad, ei saa ka eri suundade kohta peetavate tõuraamatute põhimõtted olla identsed. VTHÜ programmis on põhjalikult selgitatud, mis on tori tõugu hobuse vana-tori suund. VTHÜ programm on koostatud EHS tõuraamatu TA (universaalsuund) ja TB (aretussuund) osade järgi. Ka nende osade põhimõtted ei ole ühtsed ning pole selge, kumba tuleks pidada originaaltõuraamatuks. Halduskohus ei ole väidetavaid erisusi üldse konkreetselt välja toonud. VTHÜ programm ei põhine ainult hobuse välimiku hindamisel (vt aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise korra § 1 p 4) ning hobuste hindamise kriteeriumides erinevus puudub. VTHÜ aretusprogrammi üldosa § 4 p 4.2 kohaselt on vaid piiratud ja erandlikel tingimustel ning VTA eelneval nõusolekul lubatud sisestaval ristamisel eriprogrammi alusel kasutada ida-friisi ja vana-oldenburgi tõugu hobuseid (kuuluvad ühte tõuraamatusse). VTA on juba vaideotsuses selgitanud, et tori tõus kasutati aastatel 1910-1920 ida-friisi hobuseid. Nimetatud tõug jaotati 1923. a-l aretuspiirkonna järgi kaheks: ida-friisi ja oldenburgi. Vana-tori suuna sisestaval ristamisel kasutatakse seejuures üksnes varem kasutatud hobuste järglasi, mitte olemasolevaid võõrast tõust hobuseid. Tori tõugu hobune on EHS kohaselt hobune, kelle ema on tori tõugu ja isa on tunnustatud või tunnustamata tori tõugu või tori tõugu (aretussuuna) populatsiooni aretusprogrammis nimetatud komponenttõugu või eripaaridevalikus osalev täkk (vt „Tori tõugu (aretussuund) hobuste tõuraamatu TB osa“ p 8.1). Kuna EHS aktsepteerib tori tõugu hobusena ka hobust, kelle isa on tori hobuse komponenttõugu, siis ei ole arusaadav, kuidas on VTHÜ programm vastuolus EHS kehtestatud põhimõtetega. Jääb arusaamatuks, kuidas oleks tori tõu komponenttõu kasutamine sisendristamisel vastuolus EHS programmiga.

VTHÜ ei ole sätestanud ka EHS sätestatutest erinevaid hobuste välimiku prioriteete (VTHÜ programmis soovituslik kämblaümberrõõm 22-24 cm ja minimaalselt 20,5 cm; EHS programmis universaalsuuna soovituslik kämblaümberrõõm minimaalselt 20,5 cm, keskmine soovituslik rõõm 4-aastastel ja vanematel täkkudel 22,5 cm ja märadel 21,0 cm). Toodud parameetreid ei saa kuidagi pidada oluliselt erinevateks ja erinevused puuduvad ka muude välimiku prioriteetide osas. Lisaks nõuab PõLAS § 9 lg 5 üksnes originaaltõuraamatu pidaja põhimõtete, mitte aga tema programmi järgimist. VTHÜ programmi kohaselt on vana-tori suuna hobused ka omaniku avalduse alusel tori hobuste TA universaalsuuna tõuraamatust ülekantud hobused. Teistpidi tähendab see, et VTHÜ programmile vastavad hobused vastavad ka EHS universaalsuuna programmile, sätestades lisaks omapoolsed rangemad nõuded. Mõistet „originaaltõuraamat“ on Eesti õiguses kasutatud üksnes PõLAS § 9 lg-s 5. Säte tugineb direktiivile 90/427/EMÜ, milles nimetatakse originaaltõuraamatut vaid art 4 p 1 alaps „a“. Direktiivi teistes keeleversioonides räägitakse üksnes tõuraamatust, mis kirjeldab tõu algupära, kasutades eestikeelsest „originaaltõuraamatust“ (mis viitaks justkui

eksklusiivsusele) tunduvalt vähem pretensioonikat väljendit. Selline olukord on ebaselge ja originaaltõuraamatut ei pea tingimata pidama ühing, kes on esimesena hakanud tõu kohta tõuraamatut pidama. Millegagi ei ole põhjendatud seisukoht, et EHS poolt peetav tori tõugu hobuste aretusprogrammi tõuraamatu TA või TB osa peaks tori tõugu hobuste osas esindama originaaltõuraamatut. Lahendamata on ka küsimus, kas originaaltõuraamatu põhimõtted sisalduvad sellisel juhul TA või TB osas. Kui originaaltõuraamatuna käsitada TA osa (nagu on teinud EHS), ei saaks sellest oluliselt erinevate tingimustega TB osa olla samuti PõLAS § 9 lg 5 mõttes tunnustatud. Eelnevale vaatamata vastab VTHÜ aretusprogramm ka EHS peetavate tõuraamatute põhimõtetele.

10. MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts vaidleb **kirjalikus vastuses** apellatsioonkaebustele vastu ning palub need jätta rahuldamata ja halduskohtu otsuse muutmata.

Kohus on õigesti ja põhjalikult motiveerinud oma seisukohta EHS kaebeõiguse osas ega ole rikkunud menetlusnorme (HKMS § 44 lg 1). Halduskohtu otsuse tühistamise aluseks ei saa olla vastustaja subjektiivne ja formalistlik arvamus EHS kaebeõiguse osas. VTA positsioon on ka vastuoluline, sest ta vaatas ise EHS vaide sisuliselt läbi. Originaaltõuraamatu pidaja õigusi rikub seegi, kui tunnustamist taotleva aretusühingu programmid ei ole juba tunnustamismenetluses kooskõlas originaaltõuraamatu pidaja poolt sätestatud põhimõtete ja ning puudub igasugune vajadus hakata ära ootama aretustegevuse tagajärgi (vt ka Riigikohtu 15.05.2008 otsus nr 3-3-1-9-08, p 15). Apellandid on Euroopa Kohtu 11.11.2004 otsust kohtuasjas C-216/02 sisustanud ekslikult. Nimetatud lahendis oli põhiküsimuseks, kas teatavate hobuslaste jaoks juba ametlikult tunnustatud või heaks kiidetud organisatsioonid või ühinged võivad pädevatelt ametiasutuselt nõuda, et need keelduksid tunnustamast või heaks kiitmast tõuraamatut pidavat või asutavat uut organisatsiooni või ühingu. Euroopa Kohus leidis, et olemasolev ühing ei saa nõuda taotleva ühingu registreerimise keelamist, vaid pädevale ametiasutusele peab jääma tunnustamismenetluses kaalutusõigus. Antud juhul ei olegi EHS nõudnud VTA-lt keeldumist teise tõuraamatu pidaja tunnustamisest, vaid taotlenud juba vastuvõetud tunnustamisotsuse tühistamist, kuna oluliselt on rikutud haldusmenetluse reegleid (ärakuulamisõigus – vt ka kohtujuristi ettepanek kohtuasjas C-216/02, p 30). Väide, et Euroopa Liidu õigusega ei ole vastuolus, kui olemasolevad ühinged, kes on esitanud uue ühingu tunnustamise osas vastuväiteid, jäetakse ilma õiguskaitsevahenditest pädeva ametiasutuse tunnustamisotsuse vaidlustamiseks (vt lahend C-216/02), ei ole asjassepuutuv, sest Eesti õiguses selline välistus puudub ning ka VTA halduspraktikas on tunnustatud olemasolevat ühingu kolmanda isikuna. EHS kaebeõigus tuleneb tema kui originaaltõuraamatu pidaja õigustest. Käesoleval juhul ei ole täielikult tagatud PõLAS § 9 lg-s 5 nõutud originaaltõuraamatu pidaja (EHS) sätestatud põhimõtete järgimine (vt ka Euroopa Komisjoni 11.06.1992 otsused nr 92/353/EMÜ ja nr 92/354/EMÜ). Kui EHS ei suuda teise isiku tunnustamise tõttu täita oma varasemat aretus- ja säilitusprogrammi, mis võib tuua kaasa tema tunnustamise peatamise (PõLAS §-d 13 ja 14), siis on EHS õigusi rikutud (vt ka Riigikohtu 11.10.2012 otsus nr 3-3-1-35-12, p 19; 07.03.2002 otsus nr 3-3-1-9-02; 20.12.2001 otsus nr 3-3-1-15-01, p 22; 20.12.2001 määrus nr 3-3-1-8-01, p 22). PõLAS § 9 lg 5 ei kaitse mitte ainult avalikke huve (ohustatud tõu säilimise tagamine), vaid ka originaaltõuraamatu pidaja (antud juhul EHS) huve. VTA ei teostanud üldse sisulist kontrolli VTHÜ esitatud aretusprogrammi täitmise võimalikkuse osas, mistõttu ei ole otsus selles osas motiveeritud. VTHÜ aretusprogrammi elluviimisel on tori hobuse genofondile kahjulik mõju, sest VTHÜ tegevuskava põhineb faktiliselt EHS tõuraamatus registreeritud hobustel (ja nende arvukusel).

Halduskohus ei ole kohaldanud HMS § 40 lg-t 1 ebaõigesti. VTA on põhjendamatult samastanud ajutise tori hobuse komisjoni spetsiifilise tegevuse haldusakti andmisele eelnema

pidanud haldusmenetlusega tervikuna. Komisjoni ülesanne ei olnud VTHÜ tunnustamise menetluse läbiviimine, vaid üksnes vastamine kolmele konkreetsele küsimusele. Seega on ilmselge, et komisjon haldusmenetlust läbi ei viinud (vt ka halduskohtu istungi protokollis kajastatud vastuseid komisjoni töö kohta, mis ei olnud sisuline) ning haldusmenetluse läbiviijaks sai olla üksnes VTA. Piiratud funktsiooniga ajutise komisjoni töös osalemise võimaldamine ei saa asendada ärakuulamisõiguse tõhusat realiseerimist haldusmenetluses. Halduskohus leidis põhjendatult, et haldusmenetluse pool on olnud asjas olematu ja EHS kui originaaltõuraamatu pidaja ärakuulamata jätmine on sedavõrd oluline menetlusviga (HMS § 11 lg 1 p 3; § 40 lg 1; EL põhiõiguste harta art 41), mis toob vältimatult kaasa haldusakti tühistamise. Ärakuulamisõiguse eiramisel on tegemist absoluutset tähendust omava substantiivse õiguste rikkumisega. EHS on ka varasemalt korduvalt, kuid tagajärjetult, teinud ettepanekuid sõltumatu ekspertkomisjoni moodustamiseks eesmärgiga selgitada välja ja hinnata tori tõu ajaloolist tekkelugu, tõu säilimise võimalusi ja vajadusi ning ka paralleelühingute teoreetilist ja praktilist põhjendatust Eestis (vt kaebuse lisad 12-16). VTA on originaaltõuraamatu pidaja kaasamata ja temalt nõusoleku küsimata jätmisega ignoreerinud ka tema enda poolt kujundatud halduspraktikat sarnastes küsimustes (vt kaebuse lisad 19-20 ja apellatsioonkaebusele esitatud vastuse lisad 1-2).

PÖLAS § 9 lg 5 sätestatud nõudeid on eiratud. Põhimõtteliselt ekslik ja tori tõugu hobuste tõuaretust Eestis mitteamvestav on VTA käsitus, et olukorras, kus EHS on enda aretusprogrammis juba eristanud tori hobusetõu siseselt kahte suunda, on põhjendamatu väita, et tõu sees ei ole võimalik veel kolmanda suuna eristamine. Originaaltõuraamatuid saab olla vaid üks. Praegusel juhul on originaaltõuraamatus kaks suunda ning teoreetiliselt saaks kolmas suund lisanduda vaid olemasoleva tõuraamatu raamides, mitte eraldi tõuraamatuna. Samas ei saaks kolmandat suunda eksisteerida juba ainuüksi põhjusel, et seda ei ole võimalik tõuaretuse seisukohalt eristada, vaid see oleks kunstlik. Tegemist on samade hobustega, kes juba kuuluvad EHS aretusprogrammi ega erine geneetiliselt mingil moel. Eksisteerib vaid üks ja ainus tori hobusetõug ning ei ole olemas nn vana-tori hobusetõugu vmt. Samale hobusetõule täiendi „vana“ lisamine ei muuda ajalooliselt välja kujunenud tori hobuse tõugu. Eristamise aluseks on olnud vaid põlvnemise andmed ja igasugune sisuline erinevus puudub. Seega ei saa olla tegemist uue aretussuunaga, vaid üksnes meelevaldse ja kunstliku vahetegemisega. Tori hobune on algusest saadik olnud aretatud hobune, mitte aborigeenne tõug. Samas on hobust tema üldisi omadusi arvestades (välirik, liikumine jm) hoitud algsele sarnasena ja parandusristamisi on tehtud lähtuvalt algsest sugupuust ja geneetikast. Tori hobune on kindlate tunnuste, omaduste ja pärilikkusega hobune, olenemata sellest, millisest perioodist pärinevad tema eellased.

EHS tõuraamatus kahe suuna eristamine lähtub järgmisest: TA osa – universaalse ehk vana tüübiga tori hobuste osas on kehtestatud nõuded, mis lähtuvad tõu puhasaretuse põhimõtetest ning selle suuna aretusprogrammi eesmärk on tagada eeskätt tori tõu genofondi säilitamine; TB osa – aretussuund on samast tõust ja sugulustõugudega lisaristamisega aretatud tori hobune, kelle võõrveresus on suurem ja välirikult on ta kergem ning otstarbalt sportlikum kui universaalsuuna hobused. TB aretusprogrammi eesmärk on väärtustada tori hobusetõu ajaloolist aretuskäiku, tagada tori tõugu hobuse põlvnemise ja väliriku ühtsus ning taastada mitmekülgse kasutusotstarbega ja konkurentsivõimeline tori tõugu hobune. Üldiselt plaanilt on hobused väga sarnased ja aretussuunast sõltumata on mõlemal juhul ühtseks tõu nimetuseks „tori hobune“ ja tõutähiseks „T“. Tõu tähistamine terminiga „vana-tori hobune“ on eksitav. EHS-l ei ole sisulisi vastuväiteid, kui VTHÜ soovib aretada täiesti uue hobusetõu, kuid sellisel juhul ei tohi tõu tähistamiseks kasutada eksitavat terminit „tori hobune“ ega tõutähist „T“.

Säilitusprogramm ja tegelik hobuste hulk ei vasta aretustegevuseks vajalikele nõuetele. Originaaltõuraamatu pidaja põhimõtete järgimine ei ole tagatud ainuüksi seetõttu, et VTHÜ programmis rakendatav tegelik hobuste hulk ei vasta aretustegevuseks vajalikele miinimumnõuetele. Puhta põlvnemisega tori hobuste osakaal populatsioonis on juba praegu nii väikesearvuline, et kui seda jagada kahe aretusseltsi tõuraamatu vahel, mõjub see tõule kindlasti hävitavalt (vt kaebuse lisad 17-18). Ohustatud tõuks loetakse tõugu, kus on alla 1000 looma. Aretustegevuseks vajalik hobuste kriitiline mass on minimaalselt 100 hobust.

Sama tõu osas paralleelse tõuraamatu pidamisel peab olema tagatud kõigi originaaltõuraamatu pidaja sätestatud põhimõtete järgimine. Antud juhul väljendub nende põhimõtete eiramine VTHÜ aretusprogrammis järgmises (vt ka kaebuse lisa 17):

- 1) tõu nimetus („tori hobuse vana-tori suund“) ja tõutähis („VT“) on vastuolus originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetega, sest ei ole olemas vana-tori hobuse tõugu ja/või aretussuunda;
- 2) tõu ajalugu on käsitletud ebaõigesti ja tõlgendatud vanema genofondi osa kui tõu vana-tori suunda;
- 3) tori hobuse hindamise läbiviimise meetodika tekitab olukorra, kus ühe tõu ohustatud genofondi piires hinnatakse hobuseid erinevate kriteeriumite alusel (ühel juhul aluseks ainult välimiku hindamine);
- 4) puhasaretuse põhimõte on vastuolus tõus ajalooliselt kasutatud aretusvõtetega;
- 5) eriprogrammi kehtestamisel võidakse tori tõus lubada kasutada vana-oldenburgi tõugu hobuseid, mis on seotud rohkem läti kui tori tõugu hobusega ja tähendaks sisuliselt uue tõu aretamist (lubatud komponenttõud on määratud originaaltõuraamatus);
- 6) tõuraamatusse registreerimise ja kandmise nõuded on ebatäpsed ning aretusprogrammis esineb hulgaliselt eksitavat erialast terminoloogiat ja aretussuuna ning tõu nime kasutust;
- 7) EHS säilitusprogrammis (tõuraamatu TA osa) olevate hobuste VTHÜ aretusprogrammis kasutamisel on kahjulik mõju tori hobuse genofondile (s.o tõu säilimisele).

11. Veterinaar- ja Toiduamet ning MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühing toetavad teineteise apellatsioonkaebusi ning paluvad need rahuldada.

RINGKONNAKOHTU PÕHJENDUSED

12. Ringkonnakohus leiab, et apellatsioonkaebused on põhjendatud ja tuleb rahuldada.

13. Käesoleval juhul on asjassepuutuvaks sätteks esmajoones PõLAS § 9 lg 5, mis näeb ette järgmist: „Tunnustamist taotleb aretusühing, kes tahab hakata pidama hobuslaste tõuraamatut või selle osa tõu kohta, mille originaaltõuraamatut juba peetakse Euroopa Liidu liikmesriigis, peab tagama, et on täidetud originaaltõuraamatut pidava organisatsiooni või ühingu sätestatud põhimõtted.“ Kui tunnustamist taotleb aretusühing ja tema kavandatud aretustegevus vastab muu hulgas nimetatud nõudele, siis tehakse PõLAS § 10 lg 1 alusel otsus isiku tunnustamise kohta, ning kui aretusühing või tema kavandatud aretustegevus ei ole nõuetekohane, tehakse PõLAS § 10 lg 3 alusel otsus isiku tunnustamisest keeldumise kohta. Järelevalveasutusel on PõLAS § 10 lg 4 p-st 1 tulenevalt õigus keelduda aretusühingu tunnustamisest ka juhul, kui soovitakse hakata pidama tõuraamatut selle tõu kohta, mida juba peab tunnustatud aretusühing.

14. Eeltoodud regulatsioon põhineb EÜ Nõukogu 26.06.1990 direktiivi 90/427/EMÜ (zootehniliste ja genealoogiliste tingimuste kohta ühendusesisesel kauplemisel hobuslastega)

art 4 lg 1 punktil a ning selle rakendamiseks vastu võetud EÜ Komisjoni 11.06.1992 otsuse 92/353/EMÜ (milles sätestatakse registreeritud hobuslaste tõuraamatuid pidavate või asutavate organisatsioonide ja ühingute tunnustamise kriteeriumid) art 2 lg 2 esimesel taandel, mille kohaselt olukorras, kus liikmesriigis on ühe tõu puhul juba ametlikult tunnustatud üht või mitut ühingu, võivad liikmesriigi ametiasutused uue ühingu tunnustamisest keelduda, kui see ohustab tõu säilimist või kahjustab olemasoleva ühingu tegevust või tõuparandus- või selektsiooniprogrammi. Sellest tulenevalt peab tunnustatava ühingu tegevus järgima originaaltõuraamatut pidava ühingu poolt sätestatud põhimõtteid.

15. Euroopa Kohtu 11.11.2004 otsusest kohtuasjas C-216/02: *Zuchtverband für Ponys* (p-d 38 ja 41) koostoimes selles viidatud kohtujurist D. Ruiz-Jarabo Colomeri poolt samas asjas 15.01.2004 esitatud ettepanekuga (p-d 38-40) tuleneb, et eelviidatud ühenduse õiguse sätete põhjal ei ole ühe hobuslaste tõu kohta tõuraamatu pidamiseks juba ametlikult tunnustatud ühingul õigust nõuda pädevalt ametiasutuselt, et ta keelduks sama tõu jaoks tõuraamatut asutava uue ühingu tunnustamisest, ning samuti ei nõua ühenduse õigus, et liikmesriik näeks uue ühingu tunnustamise osas vastuväiteid esitanud olemasolevale ühingule ette õiguskaitsevahendid pädeva ametiasutuse poolt vastu võetud tunnustamisotsuse vaidlustamiseks. Samas nähtub otsuse p-st 41 ja kohtujuristi ettepaneku p-st 39, et siseriiklik ametiasutus on kohustatud tagama olemasolevale ühingule võimaluse esitada enne uue tunnustamisaotluse suhtes lõpliku otsuse tegemist selle kohta oma arvamus ja vastuväited (seonduvalt küsimusega, kas uue ühingu tunnustamine võib kahjustada juba tegutseva ühingu tegevust või tema tõuparandus- või selektsiooniprogrammi). Kohustusest tagada enne uue ühingu tunnustamist ärakuulamisõigus olemasolevale ühingule, ei tulene liikmesriigile siiski kohustust lubada olemasoleval ühingul vaidlustada tema soovide või huvide vastaselt konkurendile antud tunnustust.

16. Käesolevas asjas 11.12.2013 toimunud ringkonnakohtu istungil tõusetus menetlusosaliste vahel vaidlus selle üle, kas tori hobusetõu kohta saab olemas olla vaid üks originaaltõuraamat või tuleb omaette originaaltõuraamatuks pidada iga selle tõu sees eristatud suuna (universaalsuund, aretussuund, vana-tori suund) kohta peetavat tõuraamatut või selle osa. Juhul, kui VTHÜ peetavat tõuraamatut tuleb käsitada eraldi originaaltõuraamatuna, siis ei saaks üldse kerkida küsimust VTHÜ kohustusest järgida EHS kehtestatud põhimõtteid ega ka VTHÜ taotluse alusel läbiviidavas tunnustamismenetluses EHS-le ärakuulamisõiguse tagamise nõutavusest. Vastustaja ja kolmas isik leiavad, et igal suunal on oma originaaltõuraamat, kaebaja hinnangul tuleb tori hobusetõu originaaltõuraamatuna vaadelda tema peetavat kaheosalist tõuraamatut.

PõLAS § 2 lg 1 kohaselt on tõug selle seaduse tähenduses ühte liiki kuuluvate loomade populatsioon, kellel on ühtne põlvnemine, sarnane järglastele päranduv välimik, sarnased majanduslikult kasulikud omadused, kelle arvukus võimaldab teha aretustööd ja säilitada tõugu, kes on kohastunud kliima- ja loomapidamistingimustega, kes eristub oluliselt sugulastõugudest geneetilise distantsi alusel ning kelle tõutüüp ja muud iseloomulikud tunnused ei ole vähemalt viimase kolme põlvkonna jooksul oluliselt muutunud. PõLAS § 6 lg 1 järgi on tõuraamat selle seaduse tähenduses andmekogu, kuhu kantakse asjaomase tõu aretusprogrammis ettenähtud aretuslooma põlvnemise andmed, aretuslooma aretaja ja omaniku andmed ning aretuslooma jõudluse ja geneetilise väärtuse andmed koos tema eellaste nimetamisega. PõLAS § 6 lg 1¹ viitab tõuraamatu mõiste osas lisaks hobuslaste puhul direktiivile 90/427/EMÜ, mille art 2 punkt c midagi täiendavat siiski ei lisa. Samas nähtub Komisjoni otsuse 92/353/EMÜ lisa p 3 alapunkti b teisest taandest, et (originaal)tõuraamatut saab iseenesest pidada nii tõu, tõugude kui ka tõuraamatuga hõlmatud populatsiooni osa kohta. Samuti märgitakse EÜ Komisjoni 10.01.1996 otsuse 96/78/EÜ (milles sätestatakse

tõuaretuseks ettenähtud hobuslaste tõuraamatusse kandmise kriteeriumid) art 1 lg 1 esimeses taandes, et oma tõuraamatu põhiosasse kandmiseks peavad registreeritud hobuslased põlvnema sama tõu tõuraamatu põhiosasse kantud vanematest ja omama kõnealuse tõuraamatu eeskirjade kohaselt kehtestatud eellastabelit. Nimetatud otsuse art 2 lg 1 võimaldab tõuraamatu põhiosa jagada klassideks ning art 3 lg 1 järgi võidakse põhiosasse kandmiseks seatud kriteeriumitele mittevastav loom kanda tõuraamatu lisaosasse.

17. Ehkki EHS peetas tori tõugu hobuste tõuraamatus on formaalselt eristatud kahte osa: universaalsuuna tõuraamatut TA ja aretussuuna tõuraamatut TB, tuleb EHS kehtestatud tõuraamatute ülesehituse (I kd, tl 32-37) põhjal nõustuda apellantidega, et sisuliselt on tegemist siiski kahe iseseisva tõuraamatuga, mis kumbki käsitlevad tori tõugu hobuste populatsiooni kindlaksmääratud osa, millel on vastavas tõuraamatus kirjeldatud tunnused. Muu hulgas on TA tõuraamatus eristatud mitut klassi (kuna lubatud on üksnes puhasaretus, siis pole põhi- ja lisaosade eristamine vajalik) ning TB tõuraamat on jaotatud põhi- ja lisaosadeks. Samamoodi on põhi- ja lisaosadeks jagatud ka VTHÜ kavandatud tori hobusetõu sees kolmanda osana eristatava vana-tori suuna tõuraamat VT (I kd, tl 72-74).

18. Muu hulgas võib viidata, et Komisjoni otsuse 92/353/EMÜ lisa p-st 3 järeldub, et n-ö tütar- või paralleeltõuraamatu pidamiseks tunnustuse saamist taotlev aretusühing peab omama kindlalt määratletud põhimõtteid üksnes andmekasutussüsteemi osas, mille abil saaks hobuslasi tõuparanduse, selektsiooni ja tõusäilituse eesmärgil hinnata. Ülejäänud aretustegevuseks olulised põhimõtted (nt põlvnemise registreerimise süsteem, tõu või populatsiooni omaduste määratlemine, hobuslaste identifitseerimissüsteem, tõuraamatu jaotus) peab eraldi määratlema vaid see aretusühing, kes soovib pidada originaaltõuraamatut (s.o vastava tõu või populatsiooni osa päritolu määratlevat tõuraamatut – ingl *stud book of the origin of the breed*, sks *das Zuchtbuch über den Ursprung der Rasse*). Paralleeltõuraamatu pidaja peab viimatinimetatud küsimustes lähtuma originaaltõuraamatu pidaja põhimõtetest.

19. Tuleb märkida, et VTA käsitles haldusmenetluses EHS-i üheselt arusaadavalt originaaltõuraamatu pidajana (nt VTA peadirektori 26.04.2012 käskkirjas nr 79 paluti ajutisel tori hobuse komisjonil vastata mh küsimusele, kas uue ühingu tunnustamine ohustab EHS-i aretus- ja säilitusprogrammi – I kd, tl 161-162; vt ka VTA 20.07.2012 vaideotsus nr 35 – I kd, tl 110-113) ja veel esimese astme kohtus kinnitas vastustaja, et vaidlust ei ole selles, et kolmas isik peab oma tegevuses tagama, et täidetud on kaebaja kui originaaltõuraamatu pidaja kehtestatud nõuded (vt Tallinna Halduskohtu 10.10.2012 istungi protokoll, lk 6). Sellele vaatamata ei ole põhjust jätta VTA ja VTHÜ muutunud positsiooni tähelepanuta, kuivõrd tegemist ei ole faktilise asjaolu (mida oleks võimalik lugeda nt omaksvõetuks), vaid õigusliku hinnanguga. Ringkonnakohus nõustub vastustajaga, et VTA algne seisukoht oli eespool toodud põhjendustel ekslik. Olukorras, kus VTHÜ tõuraamatut tuleb pidada omaette originaaltõuraamatuks, puudus EHS arvamuse ja vastuväidete ärakuulamiseks õigusaktidest tulenev kohustus, mistõttu ei saa ka VTHÜ tunnustamine kuidagi EHS õigusi rikkuda (sh menetluslikke õigusi). Kaebaja viited PõLAS §-des 13 ja 14 sätestatud tunnustamise otsuse peatamise ja kehtetuks tunnistamise võimalusele ei ole asjassepuutuvad, kuivõrd VTHÜ poolt oma kohustuste rikkumine ei saa kuidagi tuua kaasa EHS suhtes tehtud tunnustamise otsuse peatamist või kehtetuks tunnistamist. EHS on kohustatud järgima üksnes enda aretus- ja säilitusprogramme.

HKMS § 44 lg-te 1 ja 2 kohaselt võib isik kaebusega halduskohtusse pöörduda üksnes oma õiguse kaitseks, kui seaduses ei ole sätestatud võimalust esitada kaebust muul eesmärgil (nt avaliku huvi kaitseks). Kuna VTHÜ kehtestatud vana-tori suuna tõuraamatu põhimõtted ei pea vastama EHS kehtestatud põhimõtetele, moodustades omaette originaaltõuraamatu tori

hobusetõu populatsiooni ühe piiritletud osa kohta, siis ei saanud ka VTHÜ tunnustamine EHS õigusi rikkuda. Sisuliselt on EHS pöördunud halduskohtusse avalikes huvides (s.o tori tõu sees kolmanda suuna eristamise vältimiseks, mis kaebaja hinnangul ohustab tõu säilimist, mille eest EHS aga õiguslikult ei vastuta), kuid vastav erinorm selleks käesoleval juhul puudub. EHS ei saa oma õiguste rikkumist rajada väitele, et osa EHS peetava tori hobuse tõuraamatu universaalsuuna hobustest viiakse tõenäoliselt üle VTHÜ peetavasse tori hobuse vana-tori suuna tõuraamatusse, kuivõrd see ei ole kolmanda isiku tunnustamise otsuse vahetuks tagajärjeks, vaid saab toimuda üksnes hobuseomaniku otsusel. Samuti puudub varasemalt tunnustatud aretusühingul subjektiivne õigus nõuda oma monopoolse seisundi säilitamist. EHS õiguste riivet ei saa kuidagi tuleneda ka hinnangust küsimusele, kas VTHÜ on võimeline kavandatud aretusprogrammi täitma või mitte, sest see ei puuduta kuidagi kaebaja õigusi ega kohustusi. Lisaks tuleb märkida, et halduskohtusse pöördumiseks kaebeõiguse esinemine ei olene iseenesest sellest, kas ja millises rollis on haldusorgan isiku haldusmenetluses kaasanud (nt kas HMS § 11 lg 1 p 3 alusel kolmanda isikuna või HMS § 11 lg 2 alusel puudutatud isikuna) või millised menetluslikud õigused on talle olnud haldusmenetluses tagatud (nt HMS § 40 sätestatud ärakuulamisõigus) või kas vaideorgan on tema vaide sisuliselt lahendanud või selle HMS § 79 lg 1 p 1 alusel tagastanud (s.o vaide esitamise õiguse puudumise tõttu), vaid halduskohtul tuleb kaebeõiguse olemasolu igal juhul alati kontrollida ning ta peab seejuures lähtuma kaebaja subjektiivsete õiguste tegeliku riive olemasolust või puudumisest, olemata samas seotud varasemas haldusmenetluses väljendatud seisukohtadega. Kui kaebuse esemeks olev haldusakt ei saa kaebaja õigusi rikkuda, jääb tema kaebus rahuldamata ning kohus ei võta seisukohta vaidlustatud haldusakti õiguspärasuse osas.

20. Eelneva põhjal ja HKMS § 200 p 3 alusel tuleb Veterinaar- ja Toiduameti ning MTÜ Vana-Tori Hobuse Ühingu apellatsioonkaebused rahuldada. Ringkonnakohus tühistab Tallinna Halduskohtu 01.11.2012 otsuse ja teeb asjas uue otsuse, millega jätab MTÜ Eesti Hobusekasvatajate Selts kaebuse rahuldamata.

21. HKMS § 108 lg 1 kohaselt kannab menetluskulud pool, kelle kahjuks otsus tehti. HKMS § 108 lg 8 näeb ette, et kolmanda isiku menetluskulud hüvitab tema poole vastaspool samade reeglite järgi nagu poolele. Kui kõrgema astme kohus muudab alama astme kohtu lahendit või teeb lahendi asja uueks arutamiseks saatmata, muudab ta kohtukulude jaotust (HKMS § 109 lg 4). HKMS § 109 lg-st 2 juhindudes märgib ringkonnakohus, et esimese astme kohtus taotles kaebaja menetluskulude väljamõistmist kogusummas 6268,14 eurot (I kd, tl 142; I kd, tl 202-207; I kd, tl 227-229; II kd, tl 58 ja pöördel). Tallinna Halduskohus leidis, et kulude kandmine on nõuetekohaselt tõendatud, kuid pidas taotletud summat ülemääraseks ja mõistis 01.11.2012 otsusega EHS menetluskulud VTA-lt välja 3500 euro ulatuses (sh käibemaks ja riigilõiv 15,97 eurot). EHS halduskohtu otsust vaidlustanud ei ole. Vastustaja ega kolmas isik esimese astme kohtus menetluskulude väljamõistmist taotlenud ega menetluskulude kandmist tõendavaid dokumente esitanud ei ole.

Apellatsioonimenetluses on kolmas isik tasunud apellatsioonkaebuse esitamisel riigilõivu 15 eurot (II kd, tl 92). Vastustaja on apellatsioonkaebuse esitamisel tasunud samuti riigilõivu 15 eurot (II kd, tl 99), ehkki valitsusasutusena on VTA riigilõivu tasumise kohustusest HKMS § 104 lg 10 alusel vabastatud. Kaebaja on apellatsioonimenetluses taotlenud apellantidelt tema kasuks menetluskulude (õigusabikulude) väljamõistmist kogusummas 4706,76 eurot koos käibemaksuga (II kd, tl 154-160; II kd, tl 166-171). Kulude seos käesoleva haldusasja menetlemisega ringkonnakohtus ja nende tasumine on advokaadibüroo arvete ja maksekorraldustega nõuetekohaselt tõendatud. Arved kajastavad advokaatide tööd kokku 23,7 tötunnit ulatuses (sh 4 tundi seoses kahe esindaja osalemisega Tallinna Ringkonnakohtu 11.12.2013 istungil). Kaebaja hinnangul on esindajate töö maht kooskõlas asja keerukuse ja

käsitletavate õiguslike küsimuste hulgaga (sh vajadusega töötada läbi kaebeõigusega seonduv Riigikohtu ja Euroopa Kohtu praktika ning analüüsida PõLAS § 9 lg 5 tekkelugu). Vastustaja ei ole kaebaja menetluskulude taotlusele vastuväiteid esitanud. Vastustaja ega kolmas isik ei ole lisaks tasutud riigilõivule esitanud ringkonnakohtule omapoolseid menetluskulude väljamõistmise taotlusi ega nendega seonduvaid kuludokumente.

Kuna kolmas isik osales käesoleva haldusaja menetluses vastustaja poolel ning ringkonnakohtu otsuse tagajärjel jääb kaebus rahuldamata, tuleb kaebajalt kolmanda isiku kasuks mõista välja viimase poolt apellatsioonkaebuse esitamisel tasutud riigilõiv 15 eurot. Ülejäänud osas jäävad menetlusosaliste menetluskulud nende endi kanda. Ringkonnakohus märgib, et vastustajal on võimalik esitada riigilõivuseaduse (RLS) § 12 lg 1 ja § 15 lg 1 p 3 alusel kuni 31.12.2014 taotlus apellatsioonkaebuse esitamisel tasutud riigilõivu tagastamiseks. Taotlus peab vastama RLS § 12 lg-s 2 ning rahandusministri 21.09.2010 määruse nr 47 „Riigilõivu sularahas vastuvõtmise, tasumise kontrollimise ja tagastamise kord“ §-s 11 sätestatud nõuetele. HKMS § 104 lg 8 kohaselt lahendab riigilõivu tagastamise taotluse määrusega kohus, kelle menetluses asi viimati oli.

/allkirjastatud digitaalselt/

Viive Ligi

/allkirjastatud digitaalselt/

Ruth Plaks

/allkirjastatud digitaalselt/

Virgo Saarmets